

ประเพณีการสวดพระอภิธรรม
และ
พระอภิธรรมทำนองหลวงสำหรับวัดอนงคาราม

ประเพณีการสวดพระอภิธรรม

คัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนา เรียกว่า “ พระไตรปิฎก ” มีอยู่ ๓ ปิฎก คือ **พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก** ในที่นี้ จะขอกล่าวเพียง พระอภิธรรมปิฎก ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่กล่าวถึงหลักธรรมล้วนๆ ไม่มีพาดพิงบุคคล, เหตุการณ์ หรือเรื่องราวต่างๆ ดังนั้นจึงถือได้ว่า พระอภิธรรมปิฎก เป็นคัมภีร์ที่สำคัญที่สุด ลึกซึ้งที่สุด เข้าใจยากที่สุด และมีเนื้อหามากที่สุด โดยนับเป็นหัวข้อ (ธรรมชั้น) ได้ถึง ๔๒,๐๐๐ พระธรรมชั้น มากเท่ากับบรมพระวินัยปิฎก (๒๑,๐๐๐) กับพระสุตตันตปิฎก (๒๑,๐๐๐) เข้าด้วยกัน

เนื่องด้วยในสมัยพุทธกาลก็ดี หลังพุทธกาลก็ดี ยังไม่มีการจารึกหรือบันทึกคำสอน หรือพระพุทธรวจนะเป็นตัวหนังสือ จึงใช้วิธีท่องจำหรือสาธยายกันสืบๆ มา และเนื่องจากพระพุทธรวจนะ หรือคำสอนนั้น จัดเป็นสาระสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือจะเรียกว่าเป็นตัวพระพุทธศาสนาเลยก็ได้ จึงเกิดความจำเป็นขึ้นมาว่า เมื่อจะรักษาพระพุทธศาสนาให้คงอยู่นอกจากจะท่องจำคำสอน หรือพระพุทธรวจนะให้เป็นกิจวัตร และศึกษาทำความเข้าใจในเนื้อหา นั้นๆ แล้ว ก็ยังจำเป็นต้องมีการสวดสาธยายธรรมกันเป็นประจำด้วย และในการสาธยายธรรม นั้น มีที่ขื่อน่าสังเกตดังนี้

๑. เกี่ยวกับพระวินัยปิฎก ได้มีพระพุทธรวจนะให้ท่องจำและทบทวนกันทุกกึ่งเดือน ซึ่งปัจจุบันก็คือ การลงอุโบสถฟังสวดพระปาติโมกข์ของพระสงฆ์นั่นเอง ซึ่งทุกวัดจะต้องทำทุกวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ และแรม ๑๕ ค่ำ
๒. ในส่วนของพระสุตตันตปิฎกนั้น เกิดประเพณีที่จะอนุรักษ์ไว้ ๒ วิธีด้วยกัน คือ
 - ๒.๑ การท่องจำหัวข้อธรรม เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา โดยถือเป็นการเรียนทางปริยัติศาสนา และการสาธยายธรรม ได้แก่ประเพณีสวดมนต์ทำวัตรเช้า-เย็น ทุกวันมิให้ขาด จึงเกิดมีหอสวดมนต์ประจำวัดสืบกันมา จนทุกวันนี้
 - ๒.๒ การสวดมนต์เพื่อเป็นสิริมงคล เนื่องในงานต่างๆ แบ่งเป็น ๒ ลักษณะ คือ
 - ๒.๒.๑ สวดพระสูตร เช่น บทธรรมจักรกัปปะวัตนะสูตร และมงคลสูตร เป็นต้น
 - ๒.๒.๒ สวดพระปริตร เช่น โมระปริตร ชันระปริตร เป็นต้น

เพื่อคุ้มครอง ป้องกันภัยอันตรายทั้งหลาย ซึ่งถือเป็นประเพณีการทำบุญ หรือบำเพ็ญกุศลต่างๆ เช่น งานฉลองหรืองานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ได้นิมนต์พระสงฆ์ เจริญพระพุทธรวจนะ เพื่อเป็นสิริมงคล

บทสวดในงานดังกล่าวนี้ ก็นำข้อความสำคัญมาจากพระสุตตันตปิฎกนั่นเอง มาเป็นแม่บท

๓. สำหรับพระอภิธรรมปิฎกนั้น จะนำมาสวดเฉพาะในงานบำเพ็ญกุศลเนื่องในงานศพ เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้วายชนม์ แต่เนื้อหาที่แท้จริงนั้น ล้วนเป็นคำสอนที่มุ่งสอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ ให้นำไปปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจากกองทุกข์

ประเพณีการสวดพระอภิธรรมนั้น พอจะสรุปได้ว่ามีที่มาอยู่ ๒ ทาง คือ

ทางด้านาน และทางสันนิษฐาน

ในทางด้านานนั้น สมเด็จพระยาตำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์ไว้ในตำนานพระปริตรว่า “ พระสงฆ์ ในประเทศนี้ทุกสังฆารามถือเป็นกิจวัตรที่ต้องสวดมนต์ (สวดยายธรรม) เวลาเย็นทุกวันมิได้ขาด และมีหอสวดมนต์ประจำวัดทุกแห่ง ชาวบ้านก็พอใจนิมนต์พระสงฆ์มา สวดยายธรรมเมื่อบำเพ็ญกุศล เช่น สวดพระอภิธรรม สวดแจง และสวดพระสูตรต่างๆ ในงานศพ และพิธีพืศพेतพลีทั้งปวง ข้าพเจ้าเคยนึกกว่าคนทั้งหลายทำไมจึงชอบนิมนต์พระสงฆ์ สวดพระ อภิธรรมในงานศพ หรือแม้แต่ในงานพืศพेतพลี ต่อมาได้เห็นอธิบายในหนังสือ ปฐม-สมโพธิ ของ สมเด็จพระพรหมญาณสังฆราชปิณฑิตปริจเฉทที่ ๑๗ กล่าวว่า “ เมื่อพระพุทธองค์ได้ เสด็จขึ้นไปยังดาวดึงส์สวรรค์ เพื่อจะเทศนาโปรดพระพุทธรมาตา ทรงปรารภว่า ถ้าประทาน เทศนาพระสูตร หรือพระวินัย คุณยังไม่เท่าทันพระคุณของพระพุทธมารดาที่ได้มีมาแก่พระองค์ มีแต่พระอภิธรรมอย่างเดียวเท่านั้น ซึ่งมีคุณสมควรใช้ค่าน้ำนมและข้าวป้อนของพระพุทธมารดา ได้” ดังนี้

จึงเข้าใจว่า การซึ่งคนทั้งหลาย พอใจนิมนต์พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม แค่ว่าจะ สอนองคุณผู้วายชนม์ ”

ส่วนในทางสันนิษฐานนั้น ก็ได้พิจารณาจากเนื้อหาของพระอภิธรรม ที่พระสงฆ์นำมาสวด นั้น เป็นเรื่องที่เกิดถึง จิต เจตสิก รูป นิพพาน เป็นคำสอนที่กล่าวถึงสภาวะธรรมตามที่เป็นจริง ให้ ตระหนักถึงภาวะเกิด-ดับแห่งชีวิต ซึ่งเป็นไปเพื่อการคลายความกำหนัด ละวาง การยึดมั่นถือมั่น และเกิดธรรมสังเวชในชีวิต ดังนั้น ความมุ่งหมายที่แท้จริงของการสวดพระอภิธรรมนั้น เพื่อมุ่ง สอนคนที่ยังมีชีวิตอยู่ คือผู้ที่มาร่วมฟังสวดนั่นเอง

การสวดพระอภิธรรมในปัจจุบัน

การสวดพระอภิธรรมในปัจจุบัน แบ่งเป็น ๒ แบบ คือ

๑. แบบของประชาชน คือ ชาวบ้านทั่วไป

๒. แบบหลวง คือ สวดในราชพิธี

๑. สวดแบบของประชาชนทั่วไป บทที่ใช้สวด มีดังนี้

๑. พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์ สวดแบบธรรมดาไม่มีทำนอง

๒. พระอภิธรรมมีตถสังคหะ หรือเรียกย่อๆ ว่า สวดสังคหะ

๓. สวดพระมาลัย สวดสหัสสนัย และอื่นๆ

๒. แบบหลวง หรือ ราชพิธี

ปัจจุบันมีพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรมทำนองหลวง ในงานราชพิธีอยู่ ๑๐ วัด แบ่งเป็น ๒ ฝั่ง คือ

๑. ฝั่งธนบุรี มี ๔ วัด คือ

- ๑.๑ วัดราชสิทธิธาราม ราชวรวิหาร
- ๑.๒ วัดระฆังโฆสิตาราม วรมหาวิหาร
- ๑.๓ วัดอนงค์าราม วรวิหาร
- ๑.๔ วัดประยูรวงศาวาส วรวิหาร

๒. ฝั่งพระนคร มี ๖ วัด คือ

- ๒.๑ วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร
- ๒.๒ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎ์ ราชวรมหาวิหาร
- ๒.๓ วัดสุทัศน์เทพวราราม ราชวรมหาวิหาร
- ๒.๔ วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร
- ๒.๕ วัดจักรวรรดิราชาวาส วรมหาวิหาร
- ๒.๖ วัดบวรนิเวศวิหาร (ธ) ราชวรวิหาร

หมายเหตุ วัดบวรนิเวศวิหาร ไม่มีพระสวดพระพิธีธรรม ดังนั้นวัดที่ปฏิบัติหน้าที่จริงๆ จึงมีเพียง ๙ วัด

บทสวดของพระพิธีธรรม ที่ใช้สวดในปัจจุบัน

มี ๒ แบบ คือ

๑. ใช้พระอภิธรรม ๗ คัมภีร์
๒. ใช้เฉพาะบท อัมมสังคณี ในส่วนของ อภิอัมมมาติกา ๕ บท คือ นีวรณา, สัญญูชณา, โอะชา, โยคา, และเวทนา

บทสวดของพระพิธีธรรมวัดอนงคาราม

เริ่มด้วย....

นะโม ตัสสะ ภาคะวะโต อะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ (๓ จบ)

ต่อด้วยบท สัจญ์โณชนะนา ดังนี้

สัจญ์โณชนะนา อัมมา, โน สัจญ์โณชนะนา อัมมา, สัจญ์โณชนะนียา อัมมา, อสัจญ์โณชนะนียา
อัมมา, สัจญ์โณชนะนะสัมปะยุตตา อัมมา, สัจญ์โณชนะนะวิปปะยุตตา อัมมา, สัจญ์โณชนะนา เจวะ
อัมมา, สัจญ์โณชนะนียา จะ สัจญ์โณชนะนียา เจวะ อัมมา, โน จะ สัจญ์โณชนะนา สัจญ์โณชนะนา
เจวะ อัมมา, สัจญ์โณชนะนะสัมปะยุตตา จะ สัจญ์โณชนะนะ สัมปะยุตตา เจวะ อัมมา โน จะ
สัจญ์โณชนะนา, สัจญ์โณชนะนะ วิปปะยุตตา โข ปะนะ อัมมา สัจญ์โณชนะนียาปิ, สัจญ์โณชนะนะ
วิปปะยุตตา โข ปะนะ อัมมา อสัจญ์โณชนะนียาปิ.

คำแปล

ธรรมที่เป็นสัจญ์โณชน, ธรรมที่ไม่เป็นสัจญ์โณชน, ธรรมที่เป็นอารมณ์ของสัจญ์โณชน, ธรรมที่ไม่เป็น
อารมณ์ของสัจญ์โณชน, ธรรมที่สัมปะยุตด้วยสัจญ์โณชน, ธรรมที่วิปปะยุตจากสัจญ์โณชน, ธรรมที่เป็น
สัจญ์โณชนและเป็นอารมณ์ของสัจญ์โณชน, ธรรมที่เป็นอารมณ์ของสัจญ์โณชนแต่ไม่เป็นสัจญ์โณชน,
ธรรมที่เป็นสัจญ์โณชนและสัมปะยุตด้วยสัจญ์โณชน, ธรรมที่สัมปะยุตด้วยสัจญ์โณชนแต่ไม่เป็น
สัจญ์โณชน, ธรรมที่วิปปะยุตจากสัจญ์โณชนแต่เป็นอารมณ์ของสัจญ์โณชน, ธรรมที่วิปปะยุตจาก
สัจญ์โณชนและไม่เป็นอารมณ์ของสัจญ์โณชน.

บทที่ ๒ นีวรณา อัมมา....

บทที่ ๓ โธมา อัมมา....

บทที่ ๔ โยคา อัมมา....

บทที่ ๕ เวทะนา อัมมา....

ทั้งหมดมีเนื้อความเหมือนบท สัจญ์โณชนะนา ทุกอย่าง.

อธิบายบทสวด

๑. สัจญ์โณชนะนา อัมมา แปลว่า ธรรมที่เป็นสัจญ์โณชน สัจญ์โณชน แปลว่า กิเลสที่
ผูกมัดใจสัตว์ไว้กับทุกข์ มี ๑๐ (ในพระอภิธรรม) คือ

- ๑.๑ กามราคะสัจญ์โณชน
- ๑.๒ ปะภุฆะสัจญ์โณชน
- ๑.๓ มานะสัจญ์โณชน
- ๑.๔ ทิฎฐิสัจญ์โณชน
- ๑.๕ วิจิกิจฉาสัจญ์โณชน
- ๑.๖ สีสัพพตปราคาสัจญ์โณชน
- ๑.๗ ภาวะราคะสัจญ์โณชน

- ๑.๘ อิศสาส์นุญโญชน
- ๑.๙ มัจฉริยะสัญญุญโญชน
- ๑.๑๐ อะวิชาสาส์นุญโญชน

๒. นีวรณา ธัมมา แปลว่า ธรรมที่เป็นนินวรรณ์

นินวรรณ์ แปลว่า กิเลสที่ขวางกั้นจิตไม่ให้บรรลุความดี มี ๖ คือ

- ๒.๑ กามฉันทะนินวรรณ์
- ๒.๒ พยาบาทนินวรรณ์
- ๒.๓ ถีนมิตถะนินวรรณ์
- ๒.๔ อุทัจจกุกกัจจะนินวรรณ์
- ๒.๕ วิจิกิจฉานินวรรณ์
- ๒.๖ อะวิชชานินวรรณ์

๓. โอฆา ธัมมา แปลว่า ธรรมที่เป็นโอฆะ

โอฆะ แปลว่า กิเลสอันเป็นตุจกระแสน้ำหลากท่วมใจสัตว์ มี ๔ คือ

- ๓.๑ กามะโอฆะ
- ๓.๒ ภาวะโอฆะ
- ๓.๓ ทิฏฐิโอฆะ
- ๓.๔ อะวิชาโอฆะ

๔. โยคะ ธัมมา แปลว่า ธรรมที่เป็นโยคะ

โยคะ แปลว่า กิเลสเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ มี ๔ คือ

- ๔.๑ กามะโยคะ
- ๔.๒ ภาวะโยคะ
- ๔.๓ ทิฏฐิโยคะ
- ๔.๔ อะวิชาโยคะ

๕. เวทะนา ธัมมา แปลว่า ธรรมที่เป็นเวทนา

เวทะนา แปลว่า สภาพที่เสวยอารมณ์ มี ๕ คือ

- ๕.๑ สุข
- ๕.๒ ทุกข์
- ๕.๓ โสมนัส
- ๕.๔ โทมนัส
- ๕.๕ อุเบกขา

บทสวดพิเศษ คือ ตีลกษณาทีคาถา

คือคาถาพิจารณาไตรลักษณ์ เพื่อประโยชน์ในการพิจารณาของท่านผู้มาฟังสวด.

สัพเพ สังขารา อนิจจาติ
อะถะ นิพพินทะติ ทุกเข
สัพเพ สังขารา ทุกชาติ
อะถะ นิพพินทะติ ทุกเข
สัพเพ ธัมมา อนัตตตาติ
อะถะ นิพพินทะติ ทุกเข
อัปปะกา เต มะนุสเสสุ
อะถายัง อิตรา ปะชา
เย จะ โข สัมมะทักขาเต
เต ชะนา ปาระเมสสันติ
กัณ्हัง ธัมมัง วิปปะหาเย
โอกา อะโนกะมาคัมมะ
ตัตตราภีระติมิจเฉยยะ
ปะริโยทะเปยยะ อัตตานัง
เยสัง สัมโพธิยังเคสุ
อาทานะปะฏินิสสัคเค
ชีณาสะวา ชุติมันโต

ยะทา ปัญญาเย ปัสสะติ
เอสะ มัคโค วิสุทธียา
ยะทา ปัญญาเย ปัสสะติ
เอสะ มัคโค วิสุทธียา
ยะทา ปัญญาเย ปัสสะติ
เอสะ มัคโค วิสุทธียา
เย ชะนา ปาระคามิโน
ตีระเมวานุธาวะติ
ธัมเม ธัมมานุวัตติโน
มัจจุเอยยัง สุหุตตะรัง
สุกกัง ภาเวถะ ปันทิตโต
วิเวเก ยัตถะ ทูรมัง
หิตะวา กาเม อะภิญจะโน
จิตตะเกลเสหิ ปันทิตโต
สัมมา จิตตัง สุภาวิตัง
อะนุปาทายะ เย ระตา
เต โลเก ปะรินิพพุตาติ.

เมื่อใดบุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งหลาย ไม่เที่ยง เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์
ข้อนี้เป็นทางแห่งความหมดจด

เมื่อใดบุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า สังขารทั้งหลาย เป็นทุกข์ เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์
ข้อนี้เป็นทางแห่งความหมดจด

เมื่อใดบุคคลเห็นอยู่ด้วยปัญญาว่า ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา เมื่อนั้น ย่อมเบื่อหน่ายในทุกข์
ข้อนี้เป็นทางแห่งความหมดจด

ในหมู่มวลมนุษยทั้งหลาย หมู่ชนที่ไปถึงฝั่งแห่งพระนิพพานมีน้อย หมู่สัตว์นอกนั้นทั้งหมด
ย่อมเลาะอยู่ตามชายฝั่ง (คือ สักกายทิฏฐิ)

เหล่าชนผู้มีปกติประพฤติตามธรรม ที่พระตถาคตตรัสไว้ชอบแล้ว จักถึงฝั่ง (คือพระ
นิพพาน) ก้าวล่วงวัฏฏะ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งมัจจุ (คือ กิเลสมาร) อันบุคคลข้ามได้ยาก

บัณฑิตควรละธรรมดำเสีย ยังธรรมขาวให้เจริญ อาศัยพระนิพพานที่ไม่มีความอาลัย
พึงละกามคือความใคร่ทั้งหลายเสีย เป็นผู้ไม่มีความกังวล แล้วปรารถนาความยินดีในพระนิพพาน
อันสงัด อันหาได้ยาก

บัณฑิต ควรทำตนให้หมดจดผ่องแผ้ว จากกิเลสเครื่องเศร้าหมอง แห่งจิตทั้งหลาย
จิต ที่บัณฑิตทั้งหลาย อบรมดีแล้วอย่างถูกต้องในองค์เป็นเหตุตรัสรู้ทั้งหลาย ทั้งไม่ถ่อม
ยินดีแล้วในการสละความยึดถือทั้งปวง
เหตุดังนี้ ย่อมทำให้บัณฑิตเหล่านั้น เป็นผู้ไม่มีอาสวะกิเลส มีความโพล่ง ดับสนิทในโลก.

ศูนย์ข้อมูลข่าวสาร สำนักพระราชวัง
โทร. ๐ ๒๖๒๓ ๕๕๐๐ ต่อ ๓๑๐๓-๔
www.brh.thaigov.net/